

A Magyar Nyelvtudományi Társaság centenáriuma elé

1. Illő és méltányos, hogy a Magyar Nyelv a Magyar Nyelvtudományi Társaság alapításának küszöbön álló századik évfordulójára rövid beköszöntővel emlékezzen és emlékeztessen. A megfelelő ünnepélyes keretet a december elsejére tervezett ünnepi társasági közgyűlés adja majd. Az ott elhangzó üdvözléseket és előadásokat olvasóink folyóiratunk jövő évi 1. számában olvashatják. A Társaság száz éves történetét bemutató külön kötet (Éder Zoltán munkája) a Társaság sorozatában (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai) lát napvilágot a jövő esztendőben. A jeles jubileumra a száz évvel ezelőtti alapítás lényeges körülményeinek rövid számbavételével emlékezünk és emlékeztetünk.

2. Egy magyar nyelvtudományi társaság létrehozásának ötlete már az 1880-as évek elején fölbukkant (SZINNYEI: MNy. 1930: 1), formát ölteni azonban csak a XIX. század végén kezdett. A Társaság létrejöttének több oka és feltétele is volt, s megalakítását — száz év távlatából visszatekintve — a magyar nyelvtudomány szempontjából nagy fontosságú eseménynek kell tekintenünk (a történetre vonatkozóan l. BÁRCZI: MNy. 1965: 4—12, Nyr. 1972: 257—66; BENKŐ: MNy. 1980: 257—62; KNIEZSA: Általános nyelvészet, stilisztika, nyelvjárástörténet. Szerk. Uő. Bp., 1956. 3—5; RAISZ: MNyTK. 152. sz.; SZATHMÁRI: MNy. 1980: 265—73; SZÉPE: Eurasian Studies Yearbook 2000: 5).

A nyelvtudomány a XIX. század végén az akkor uralkodó szemléletnek megfelelően történeti irányultságú volt, de fontosnak tartotta — elsősorban történeti és nyelvművelői hasznosíthatósága miatt — a nyelvjárások leíró búvárlatát is. S amikor egy magyar nyelvtudományi társaság megszervezése komolyabban szóba került, lehetséges elnevezéseként a Nyelvművelő Társaság, a Nyelvjárástudományi Társaság, illetőleg a Magyar Népnyelvi Társaság is felbukkant (Nyelvészeti Füzetek 9. sz. Bp., 1903. 5, 13. sz. Bp., 1904. 3, 18). 1903-ban napilapokban és a Magyar Nyelvőrben teszik közzé a szóban forgó társaság megalapítási szándékát megfogalmazó felhívást. Ugyanez év decemberének 19. napján, az alakuló közgyűlésen joggal mondta tehát Szily Kálmán a Társaságról, hogy „különösnek tetszhetik, hogy még meg sincs s már is van története” (MNy. 1905: 45). A Társaság hivatalosan 1904. október 22-én született, amikor a „tisztválasztó” közgyűlésen az elnöklő Herman Ottó bemutatta, s a jelenlevők elfogadták a belügyminisztériumtól 1904. május 2-án megerősített alapszabályzatot (i. m. 93). Az első tisztikar tagjaiul a következőket választották: elnöknek Szily Kálmánt, alelnöknek Szinnyei Józsefet, titkárnak Tolnai Vilmost, jegyzőnek pedig Gombocz Zoltánt.

A Társaság alapításának okai és feltételei között tudományon belüliek és tágabb értelemben vett társadalmiak egyaránt voltak. A következők említessenek!

1. A tudomány a maga eredményeinek közvetlen vagy közvetett hasznosíthatósága, tehát gyakorlati alkalmazhatósága miatt, illetőleg mint a közösségek és az emberiség szol-

galatába állítható, sőt állítandó sajátos tevékenység a felvilágosodás után fölértékelődött. A tudománnyal foglalkozók társaságokba való összefogásával, szervezésével mindenütt azt a célt követték, hogy mind a tudományok egyetemes, mind pedig a polgárosodás nemzeti fejlődését elősegítsék.

2. Magyarországon az anyanyelv iránti érdeklődést, a vele való foglalkozás hasznosságának, illendőségének értelmiségi hagyományát a némettel szembeni, ismétlődően jelentkező anyanyelvfeltő buzgalom, az ortológus és neológus vita, a szaknyelvek gyakorlati szempontból oly fontos kérdésköre, az 1872-től megjelenő Magyar Nyelvőr tevékenysége, nemkülönbön a nyelvrokonsági viták széles értelmiségi körökben napirenden tartották.

3. A Társaságot alapítók felismerték a kor parancsát, hogy az addigiaktól eltérő, nagyobb összefogást, rendszeresebb és intenzívebb vélemény- és információcserét lehetővé tevő szervezeti formára van szükség a nyelvtudományban is.

4. A XIX. század végére — elsősorban Budenz, illetőleg Simonyi tanári működésének köszönhetően — nevelődött föl egy felkészültségében európai szintű, létszámában is ütőképes, hadra fogható nyelvész-nemzedék, amely képes és kész volt — a fentebb említettek szellemében — a nyelvtudományt magas színvonalon művelni. Adva voltak tehát a személyi feltételek a nyelvtudománynak intézményesített keretek között való, a korábbiaknál intenzívebb művelésére.

5. Az alapítók megteremtették a megvalósítás közvetlen feltételeit. Ebben meghatározó szerepe volt Szily Kálmánnak, a kitűnő és agilis szervezőnek, a korabeli hazai tudományos élet egyik tekintélyes tényezőjének (1889-től az Akadémia főtitkára volt). Jól mérték föl a szervezők, hogy nemcsak a nyelvészek túlnyomó többsége, hanem a társtudományok (néprajz, történettudomány, irodalomtudomány) több jeles képviselője, sőt a művelt nagyközönség számos tagja is támogatólag a Társaság mellé áll. (A támogatás megnyilvánult egyebek mellett abban, hogy mindössze két év alatt a taglétszám 900 fölé emelkedett, a tagok 92%-a fizette is tagdíját, illetőleg hogy — egy példa a több közül — a Társaság vagyonának ingyenes kezelésére több bank is ajánlkozott [!].)

6. Jól látta Szily Kálmán, hogy „Folyóirat nélkül ... egy társaság sem folytathat sikeres működést” (MNY. 1905: 46). 1905. januárjában meg is jelentették a Magyar Nyelv első füzetét, éspedig úgy, hogy Semsey Andor, „az akkori idők nagy maecenása” (MELICH: MNY. 1958: 161) pénzadományával biztosította a kiadás megindítását. A Magyar Nyelv, amely úgyszólván indulásával a magyar nyelvtudomány központi folyóiratává lett, kezdettől fogva meghatározó szerepet játszott nemcsak a magyar nyelvtudománnyal foglalkozók szakmai összetartásában, irányításában, tájékoztatásában és ösztönzésében, hanem — mindezekén keresztül — a magyar nyelvészet professzionális tételében is.

7. Az alapítók jókor, kedvező időpontban cselekedtek. Az ország fölemelkedő korszakát, a többnyire biztonságos tervezhetőség idejét élte, a magyar nyelvvel való értelmiségi törődés, az érte való áldozatkészség társadalmi szinten is elismerésre méltó volt. A nyelvtudomány akkor modern irányzatát, az újgrammatikus iskola szellemiségét a fiatalabb nyelvész-nemzedék minden jelentősebb tagja magáévá tette, s ezek az „új módszeresség szigorúságát” követő tehetséges fiatalok (Gombocz, Melich, Horger, Zolnai stb.) a Társaság és a Magyar Nyelv köré tömörültek (BÁRCZI: Nyr. 1972: 263). Gombocz szerepe kiemelendő. Kezdetől fogva tisztviselő, egyszersmind szerkesztőtárs is volt, akinek korántól fogva vitathatatlan s egyre növekvő szakmai és emberi tekintélye nagyban befolyásolta a Társaságot és folyóiratát is (MELICH: MNY. 1935: 199—201).

3. A Társaság eredeti célját a következőképpen fogalmazták meg: „A magyar nyelvnek mennél teljesebb tudományos átkutatása, a nyelvészet eredményeinek népszerűsítése és a közönségben a magyar nyelvtudomány iránt az érdeklődés fölébresztése” (A Magyar

Nyelvtudományi Társaság alapszabályai. Bp., 1903. 3). A szándékot az alapítók a következő módon kívánták megvalósítani: tanulmányok publikálásával, megfigyelések, nyelvi adatok közzétételével, gyűlések, előadások tartásával, megbízások és jutalmak kitűzésével, a népnyelv kutatásának szervezésével, a Társaság életére, működésére vonatkozó közlemények közlésével, s a hasonló célú társaságokkal való együttműködéssel. Idővel kialakult a három fő tevékenységi terület, s ez mindmáig fennmaradt: 1. a publikációs tevékenység (rendszeresen: Magyar Nyelv, A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, alkalmasszerűen: önálló kiadványok), 2. előadások tartása a társasági felolvasó üléseken és közgyűléseken, és 3. tudományos tanácskozások, konferenciák, kongresszusok, emlékülések rendezése, illetőleg a rendezésükben való részvétel.

A Társaság tehát mindenekelőtt tudományos fórum volt, amely összefogta a nyelvészettel hivatásszerűen foglalkozókat és a nyelv, illetőleg a nyelvtudomány kérdései iránt érdeklődő értelmiségieket. Hosszú évtizedeken át, az akadémiai tudományos intézetek megszervezéséig a nyelvtudománynak a legfontosabb utánpótlásnevelő és az egyetlen „továbbképzési” fóruma volt. Mindvégig jellemezte továbbá az, hogy a közművelődést nyelvi-nyelvészeti téren támogatta, segítette, s hogy a nyelvi jelenségek, adatok önkéntes, laikus gyűjtését, gyűjtetését szakmailag irányította, népszerűsítette, összefogta (BENKŐ: MNy. 1980: 259—61).

4. A Társaságról a legtöbbet akkor tudhatjuk meg, ha folyóiratának, egyszersmind élete krónikásának, a Magyar Nyelvnek a lapjait olvassuk. Ebből kiderül, hogy miként a tudományos társaságok életében általában, akként a Magyar Nyelvtudományi Társaságban is voltak időszakai a nyugodt alkotó munkának, de voltak kritikus periódusok is. Tudvalévő: az a tény, hogy a Társaság centenáriuma közeleg, önmagában nem érdem. A száz év eredményei azonban az alapítók bölcs döntését és az elődök munkáját dicsérik. Mert tudománytörténeti közhely, hogy a Társaság a magyar nyelvtudomány történetében kiemelkedő szerepet töltött be. Tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy azok a fő feladatok, szerepkörök, amelyeknek elvégzésére, betöltésére az alapítók életre hívták a Társaságot, az elmúlt száz esztendő radikális változásai ellenére sem tekinthetők idejétmúltak napjainkban sem.

KISS JENŐ

Before the centenary of the Society of Hungarian Linguistics

The Society of Hungarian Linguistics celebrates the one hundredth anniversary of its foundation in 2004. The framework for that celebration will be provided by the general assembly of the Society to be held early in December. The addresses and talks to be delivered there will be published in next year's first issue of this journal. The present paper marks the jubilee by a brief recapitulation of the circumstances of foundation.

JENŐ KISS